

Els significants catalans entorn de 'ona', "moviment oscil·latori de les aigües del mar o d'un llac en sentit ascendent i descendent" (DIEC), procedeixen, com a nucli, del llat. ŪNDA, origen de *ona* (s. XIV), per assimilació del grup interior -ND- > -n- (com FŪNDA > *fona*, DEMANDARE > *demanar*), a través de -nn-, doc. al s. XI (Batlle *et al.*, 2016: 132-133); esdevingut *aona*, per fonosintaxi, va rebre puntualment una velar antihàtica, *agona* 174 (com de *raó* > dial. *ragó*, der. *ragonar*), i d'aquí, per afèresi vocàlica, *gon* 173, 174. Semànticament s'ha aplicat amb sentit figurat a les ones dels cabells, d'un cortinatge, d'una vànova, etc. i morfològicament s'ha format el der. *onada* (s. XIV), amb el suf. -ada (< -ATA), generalment sinònim de *ona* però que es pot revestir d'un sema de dimensió o d'intensitat (cf. DIEC: "ona, especialment d'una certa grandària"); *nonades* 27 deu la *n-* inicial al context *un(a) onada* o bé obeeix a un impuls onomatopèic per repetició de la nasal (cf. més avall *dondada*), com és onomatopèic *zumzada* "oscil·lació en un moviment de zumzeig" (DIEC) (*zumzeig* "moviment alternatiu i repetit de pujada i baixada, com el de les ones [...]"; DCVB).

La var. *onda* (s. XIII) presenta un tractament culte de ŪNDA pel manteniment del grup llat. -ND-, com el seu der. *ondada* (var. *ondada d'aiga* 20), però que una i altra podrien dependre de l'oc.; *ondada* té les var. *dondada*, "amb pròtesi de la *d-* per a formar amb les altres *dd* del mot un efecte onomatopèic més intens" (DCVB), com *donda* 86, i *dondida* 5, per canvi esporàdic de sufix; són canvis més forts *alendada* 48 i *alenada* 54, per homonimització amb *alende* i *alè* respectivament; *balançades* 22, per atracció de *balançar*; *andana* 47, per centralització de la vocal inicial (cf. Veny, 1999 c) i canvi de sufix; *unzada* 38 i *zumzada* 28, modificacions onomatopèiques de *ondada* (cf. abans *dondada*).

Coneixen un nucli diferent del de *ona*, els següents significants: *cop de mar* ("porta aquella marea" 69; var. *cop de marc* 69, amb reforç velar del determinant; *colp de mar* 84, 188, amb el nucli procedent de l'arcaic der. de CŌLĀPHUS), expressant l'onada que romp amb

violència; *coll de mar* ('ona gran' 174; var. *coll de marc* 133 o, simplement, *coll* 145), per comparar la cresta de l'ona amb un turó, una elevació geogràfica (< CŌLLEM 'puig, turó'); *llavera* 17 ("no es veu per sobre, ve de mar de fondo"), mot no enregistrat als diccionaris històrics, potser der. del llat. LABES 'caiguda', amb el suf. -era (seria parent de *llau*, *allau*); *tràngol* 17 ("petit, suau; qualsevol onada originada pel vent"), d'origen incert, relatiu a 'mar moguda'; *plena* 70, del men., *f.* de *ple* (< PLĒNUS), referit a la pujada de nivell de la mar; *marzada* 1 sembla un der. de *març* (< MARTĪU) amb el suf. -ada, com si fos el mar remogut al mes de març ("quan romp a la costa i tira *rutxim*"; cf. oc. *marsejado* 'ruixat de març', Mistral).

Són mots de procedència externa *vaga* 6, 13, 14, pres del fr. *vague*, probable manlleu al noruec *vàgr* 'mar'; alg. *caval·ló* 85, "ona molt alta", pres de l'it. *cavallone*, per comparació del moviment de les ones amb els cavalls galopant, com també és d'origen it. l'alg. *onda* 85; *ola* (var. *olada* 155), castellanisme, probable manlleu a l'àr. HĀŪLA 'remolí', HĀŪL 'agitació del mar' (DECat); "[...]. Designaría, primeramente las grandes olas de una tempestad, y luego, las de cualquier tamaño y su espuma [...]" (Corriente); der. *oleatj* 'onatge' 188, adaptació del cast. *oleaje*, en un ambient de diglòssia val.-cast., d'acord amb l'equivalència cast. [χ] = val. [tʃ] o [dʒ] (Veny, 1994) i amb la tendència a valencianitzar els mots castellans eliminant la vocal final (com cast. *barato* → val. *barat*, *regalo* → *regal*, i exemples de lexicògrafs, com val. *acebúig* ← cast. *acebuche*, que trobem en C. Ros, 1764, ap. Veny, 2009 d: 30-31).

Onada té una remarcable extensió, mentre que el seu primitiu es concentra en mall., que coneix també *cop de mar*, i en val., que complementàriament usa l'intrús *ola*, ja doc. en Sanelo, 1802 i Escrig, 1851, que alterna amb *ona*. *Onda*, usual al Principat, especialment a la part nord-occ., només ha vist reconegut normativament un registre figurat.

Són mots normatius *ona*, *onada*, des del DOrt, 1917.